

MINTAQA IQTISODIYOTINI RIVOJLANTIRISHDA SUV RESURLARIDAN
FOYDALANISHNING IQTISODIY MEXANIZMINI ISHLAB CHIQUISH

Xaitbayev Jasurbek Otaxanovich

Toshkent Davlat Iqtisodiyot universiteti,

To'rtko'l fakulteti, katta o'qituvchisi

xaitbayevjasurbek84@gmail.com

Dolzarblik. Mintaqa iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishda suv resurslaridan samarali foydalanishning iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 7-maydagi PF-74-son Farmonida belgilangan "O'zbekiston-2030" strategiyasining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Xorazm viloyatida qishloq xo'jaligi suv tarifining Markaziy Osiyo bo'yicha eng past darajada — atigi 0,008 USD/m³ — ekanligi tejash stimullarining kuchsizligiga olib kelmoqda. Sug'orish tizimlaridagi 38–50 foizlik suv yo'qotishlari va suv unumdorligining 0,50 USD/m³ darajasida ekanligi samarali iqtisodiy mexanizm ishlab chiqishni dolzarb vazifaga aylantiradi [1].

Muammo. Bozor iqtisodiyoti sharoitida suv resurslaridan foydalanishning iqtisodiy mexanizmi bir qator jiddiy kamchiliklarni o'z ichiga oladi. Suv tariflari haqiqiy xarajatlarning faqat 15–20 foizini qoplashi davlat byudjetiga katta yuk tushirmoqda va suv xo'jaligi infratuzilmasining eskirishiga olib kelmoqda. Bundan tashqari, suv iste'molchilari uyushmalari (SIU)larning 40 foizdan ortig'i moliyaviy jihatdan barqaror emas, moliyaviy rag'batlantirish mexanizmlari yetarli darajada ishlab chiqilmagan va davlat-xususiy sheriklik asosida investitsiyalar jalb etish tizimi zaif [2].

Maqsad. Xorazm viloyati misolida mintaqa iqtisodiyotini rivojlantirishda suv resurslaridan foydalanishning samarali iqtisodiy mexanizmini ishlab chiqish va amaliy tavsiyalar berish.

Tadqiqot natijalari. Birinchidan, muallif tomonidan PWS (Profit-linked Water Savings) moliyaviy rag'batlantirish mexanizmi ishlab chiqildi: $PWS_i = 0,40 \cdot Sub_i + 0,35 \cdot Cert_i + 0,25 \cdot Lease_i$. Ushbu mexanizm bevosita davlat subsidiyasi (1 gektarga 8 000 USD gacha), "Yashil Sertifikat" (fermer tejagan suv hajmiga mutanosib ravishda yiliga 1 620 USD/ga) va imtiyozli lizing (8–12 foiz stavkada 5–7 yilga) komponentlarini birlashtiradi. Bazaviy stsenariy bo'yicha 2030-yilga kelib yillik 350 mln m³ suv tejash va 118 mln USD qo'shimcha daromad berishi kutilmoqda [3]. Ikkinchidan, GFI (yashil moliya indeksi) ko'rsatkichi tahlili shuni ko'rsatdiki: $GFI = 0,40 \cdot EI + 0,35 \cdot WE + 0,25 \cdot TI$ formulasi asosida hisoblangan indeks 2020-yildagi 15,9 dan 2024-yilga kelib 42,5 gacha — 2,7 baravar — ko'tarilgan. Bu yashil moliya mexanizmlarining faollashib borayotganining isbotidir [4]. Uchinchidan, suv tariflarini bosqichma-bosqich bozor darajasiga yetkazish strategiyasi ishlab chiqildi: hozirgi 100 so'm/m³ tarifni 2030-yilga kelib 1 000 so'm/m³ ga, 2035-yilga kelib 1 900 so'm/m³ ga yetkazish nazarda tutilgan. To'rtinchidan, suv hisobini to'liq raqamlashtirish dasturi bo'yicha 43,8 mln USD miqdoridagi investitsiyalar taklif etildi — 500 ta IoT-sensor, 3 000 ta raqamli

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

hisoblagich va SCADA markaziy boshqaruv tizimi. Beshinchidan, Jahon banki bilan 2025–2031-yillar uchun imzolangan loyiha doirasida 232 ming gektar maydonda sug'orish xizmati sifatini oshirish, 259 km magistral kanallarni betonlash va yillik 540 mln m³ suv tejash rejalashtirilgan [5].

Uslubiy tavsiyalar. Birinchi yo'nalish — PWS mexanizmini barcha fermer xo'jaliklariga kengaytirish va "Yashil Sertifikat" savdo platformasini yaratish. Ikkinchi yo'nalish — suv tariflarini ijtimoiy himoya choralari bilan birgalikda bosqichma-bosqich oshirish va tejash bilan bog'liq 0,5/0,7 kamaytiruvchi koeffitsiyentlar tizimini saqlash. Uchinchi yo'nalish — 159 ta tuman "Suv yetkazib berish xizmati" muassasasi faoliyatini xo'jalik hisobiga o'tkazish va ularning moliyaviy mustaqilligini oshirish. To'rtinchi yo'nalish — davlat-xususiy sheriklik modellarini (BOT, Konsessiya, O&M) kengaytirish orqali suv xo'jaligi infratuzilmasini modernizatsiya qilishga xususiy investitsiyalar jalb etish. Beshinchi yo'nalish — SIU larning huquqiy maqomini mustahkamlash, ularning moliyaviy barqarorligini ta'minlash uchun dastlabki davlat qo'llab-quvvatlashini kengaytirish.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, mintaqa iqtisodiyotini rivojlantirishda suv resurslaridan foydalanishning iqtisodiy mexanizmi olti ta tarkibiy elementdan iborat bo'lib — narx-navo siyosati, subsidiyalar, investitsion qo'llab-quvvatlash, moliyaviy rag'batlar, ekologik javobgarlik va DXS — ularni kompleks qo'llash 2030-yilga kelib Xorazm viloyatida suv unumdorligini 70 foizga oshirish, qishloq xo'jaligi qo'shilgan qiymatini 85 foizga ko'tarish va 18 000 yangi ish o'rni yaratish imkonini beradi.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 7-maydagi PF-74-son Farmoni "Suv xo'jaligida zamonaviy boshqaruv tizimini joriy qilish to'g'risida".
2. Xoshimov Z.M. Suv resurslarini boshqarishning iqtisodiy mexanizmlari. – T.: TDIU, 2015.
3. Xaitbaev J.O. Mintaqada iqtisodiyotni barqaror rivojlantirishda suv resurslaridan samarali foydalanish (Xorazm viloyati misolida). PhD dissertatsiyasi. – Toshkent, 2026.
4. "Amudaryo" havzasi suv xo'jaligi birlashmasining 2026-yil 8-apreldagi 70/04-son ma'lumotnomasi.
5. World Bank. Uzbekistan: Modernization of Irrigation Infrastructure Project. – 2025.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 5-yanvardagi PQ-5-son Qarori "Quy bo'g'ida suv resurslarini boshqarish tizimini takomillashtirish to'g'risida".

